

MUALLAKA ŞAİRİ BİR SAHÂBÎ: LEBÎD B. RABÎA EL-ÂMİRÎ VE DİVÂNINA ŞİİR KONULARI BAĞLAMINDA GENEL BİR BAKIŞ

Abdurrahman ÖZDEMİR*

A Poet Of Mu'Allaqah Within The Prophet's Friends: Labeed B. Rabi'Ah Al-'Âmirî
And A Generally Look At His Poet Book In The Context Of The Poetry Subjects

Abstract

Labeed was an important figure in Classical Arab Literature. He was born in the middle of sixth century and died in second half of seventh century. He was only muslim in the seven poets honoured by hanging their poet on the wall of Ka'bah (ashâb al-mu'allaqât). This article treats, briefly, of his biographie, and the characteristic structure of him, and his poetry and poesy. Then the examples from his poet book (al-diwân) was displayed in the context of the poetry subjects.

Key Word: Labeed, Jâhiliyyah, The Poetry Subjects, al-Mu'allaqah, Muslim, The Prophet.

Giriş

İslâm'ın zuhûr ettiği dönemde şiir, Arap toplumu için hayati ve vazgeçilmez bir fonksiyon icra ediyordu. Şair, diğer kabilelerle müzakerelerde kabilesinin en önde gelen mümessili konumunda bulunuyordu. Bir kabile için büyük şairler yetiştirmiş olmak gurur, buna karşılık kendisini temsil edecek bir şairden yoksun olmak hem bir bahtsızlık, hem de utanç vesilesiydi. Hatta tarih, başka kabilelerin şairleri ayarında bir şairden mahrum oldukları için birden fazla kabilenin bir araya gelerek şiir inşad etme ve var olma mücadelesi verdiklerini kaydeder¹.

Hâsılı; belirtilen dönemde şiir, insanlar ve kabileleri birbirine düşürme ve onların arasını bulmada; birini överek göklere çıkarıp, bir başkasını yerin dibine batırmada önemli bir araç olarak kullanılmış, insanlara menfi veya müsbet yönde tesir etmesinin yanı sıra kazanç temini; kişileri, çevre ve yaşanan olayları anlatma ve betimleme sadedinde emsalsiz bir işlev görmüştür². Daha da önemlisi o, Hz. Ömer'in deyimiyle, daha sahih bir ilme sahip bulunmayan bir milletin ilmi, divanı, arşivi ve o döneme ait tüm bilgileri havi referans kaynağı olmuştur³.

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi.

1 Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1973, ss. 9 - 11; Abdurrahman Özdemir, "Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Divanı", *İslam San'at, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi (İSTEM)*, Yıl: 2, 2004, IV, 201.

2 Yusuf Sancak, *Hız. Peygamber Devrinde Şiir*, Şafak Yayınevi, Erzurum 1999, 33.

3 Sancak, 33; Dursun Hazer, "Hz. Ömer'e Göre Arap Şiiri ve Şairleri", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, XVI, Sayı: 3, 2003, 362.

Şiirin bu denli revaçta olduğu bir coğrafya ve kültür ortamı, fitraten şiire meylî ve yeteneği olanlar için zaten başlı başına bir teşvik unsuruymuştu. Bunlara ilaveten anılan coğrafyada tertip edilen panayırılar artı bir motivasyon unsuru olmuş ve şiirde en üst kaliteyi yakalama noktasında önemli bir faaliyet hüviyeti arz etmiştir⁴. Söz konusu panayırılar içerisinde en meşhur olanı Taif civârındaki Ukâz panayırısıydı. Burada derece alan şiirler Kâbe duvarında asılırdı. Şair ve şiiri için bir kalite belgesi ve standardı niteliğinde olan bu taltif, her şairin rüyasını süsleyen bir onurdu. Anılan mertebeye erişmiş şairlere ait şiirlerden yedi tanesi şöhrat bulmuş ve el-Muallakâtu's-seb' (Yedi Askı) adıyla anılagelmiştir⁵. İhtiva ettikleri kültür ve tarih, taşıdıkları belâgat ve eriştikleri dil seviyesi açısından Kâbe'ye asılmaya lâyık görülün⁶ bu şaheserleri vücuda getirmiş şairler arasında Müslümanlığı benimsemiş ve şairlikte ulaştığı bu mertebeyi, sahâbe olma onuruyla da taçlandırmış yegâne kişi Lebîd b. Rabia el-Âmirî'dir⁷.

Dilimizde adı geçen şairin değişik yönlerini öne çıkaran birbirinden değerli çalışmalar mevcuttur⁸. Biz de bu makalemizde kendisinin divanını şiir konuları bağlamında tetkik edip, o çerçevede yaptığımız tasnifleri örneklendirerek hem şiirin esintilerini günümüze getirmek, hem de bu meyanda yapılmış çalışmalara mütevazı bir katkıda bulunmak istiyoruz.

Divanına geçmeden önce şairin özgeçmişi, kişilik özellikleri, şiiri ve şairliği hakkında fazla ayrıntıya girmeden kısa ve öz bilgiler sunmak yerinde olacaktır.

1. Hayatı:

"*Ebû Akîl*"⁹ künyesiyle de anılan şairin nesep silsilesi Lebîd b. Rabî'a b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb¹⁰ b. Rabî'a b. 'Âmir¹¹ b. Sa'sa'a¹² b. Mu'âviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr b. 'İkrime b. Hasafe b. Kays b. 'Aylân b. Mudar'dır.¹³

4 Şiiri teşvik eden amillerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sancak, ss. 40 - 44.

5 Şerafeddin Yalıtıkaya, *Yedi Askı*, İstanbul 1989, 4.

6 İsmail Hakkı Sezer, *Lebid Bin Rabî'a Ve Mu'allakası'nda Tasvir*, Konya 1995, 4.

7 A. Turan Aslan, "Lebid b. Rabia ve Muallakası", *İlim ve Sanat*, Eylül-Ekim 1988, XXI, 43; Süleyman Tülücü, "Büyük Bir İslâm Şairi: Lebid", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, Erzurum 1991, X, s.179; a. mlf., "Lebid b. Rabia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXVII, 122.

8 Aslan, ss. 43 - 46; Tülücü, *AÜİFD*, ss.173 - 180; a. mlf., *DİA*, XXVII, ss. 121 - 122; Sezer, ss. I - XVIII + 1 - 115.

9 Hayruddin ez-Zirikli, *el-A'lâm*, Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, Beyrut, 1992, V, 240.

10 İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *eş-Şîr ve's-şuarâ*, Dâru İhyâ'l-ulûm, Beyrut, 1994, 171.

11 Muhammed b. Selâm el-Cumahî, *Tabakâtu's-şuarâ*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1988, 53.

12 İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kubrâ*, Dâru Sâdir, Beyrut, ty. VI, 33; el-Bağdâdî, Abdulkâdir b. Ömer, *Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-Arab*, I - XIII, Mektebetu'l-hâncî, Kahire, ty. II, 246.

13 el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin b. Muhammed, *Kitâbu'l-Eğâni*, I-XXIV, Merkezi tahkiki't-türâs, byy. 1992, XV, 361.

Babası sahavet ve cömertliğinden kinâye “*Rabî’u’l-muktirîn*”¹⁴ lâkabıyla tanınan Rabî’a¹⁵, Annesi ‘Abs kabilesinden Zinbâ’ kızı Tâmira’dır¹⁶.

Künyesinden de anlaşılacağı üzere soyu, Mekke ile Necid arasındaki geniş araziye kendisine mesken edinmiş olan¹⁷ Hevâzin kabilesine kadar dayanır. Kendisi bu kabilenin tâli kollarından Âmiroğulları oymağının önemli bir kısmını teşkil eden Kilâb boyunun Benî Ca’fer koluna mensuptur. İsminin sonunda zikredilen “*el-Âmirî*” nisbesi ile kastedilen işte bu mensubiyettir.

Doğum tarihiyle ilgili kesin bir bilgiye sahip değiliz. Şiiri içinde yer alan yaşına dair bizzat kendine ait değinmeler ve yolunun bir şekilde kesiştiği tarihen sabit hadiseler bize yine de bir tahmin imkanı sunmaktadır. Ancak belirtilen tahmine esas teşkil edecek rivayetler arasındaki telifi zor ihtilaflar, bugüne kadar yapılan tahminler arasında elli küsur yıllık büyük bir sapmaya neden olmuştur. Bu cümleden olarak kimisi onun 160¹⁸, kimisi 157¹⁹, kimisi 155²⁰, kimisi 150,²¹ kimisi 145²², kimisi 140²³, kimisi 120²⁴ yıl ömür sürdüğünü söylerken, kimisi ise daha ihtiyâtî bir tahminle 100 seneden fazla yaşadığı²⁵ tahmininde bulunmuştur²⁶.

Lebid’in sadece “*muammerûn/uzun ömürlüler*”dan olduğunu söylemekle yetinen Cumahî²⁷’nin görüşüne paralel olarak ihtiyatı elden bırakmayan sonuncu yaklaşım kanaatimizce daha yerinde ve vâkıya mutabıktır. Çünkü

14 Tamlamadaki Rabî kelimesi iki türlü anlamaya müsait tevriyelî bir ifadedir. Özel isim olarak algılandığı takdirde “Yoksulların Rabî’i”, kelime anlamı çerçevesinde bir anlamaya tabi tutulduğundaysa “Yoksulların bahârî” anlamlarına gelir. Bu konudaki iki ayrı anlamlandırma için sırasıyla bkz. Tülücü, *AÜİFD*, 174; Aslan, s. 43.

15 İbn Kuteybe, 171; İsfahânî, V, 361

16 İsfahânî, XV, 361; Aslan, 43; Tülücü, *AÜİFD*, 174; Sezer, 6.

17 Mehmet Ali Kapar, “Hevâzin (Benî Hevâzin)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVII, 276.

18 Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu’l-kebir*, I-XII, Dâru’l-fikr, bty., VII, 249; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, <http://www.alwaraq.net/index2.htm?i=264&page=1025>, (29. 4. 2006).

19 İbn Kuteybe, 171; a. mlf., *el-Meârif*, thk. Servet Ukâşe, by., 1992, s. 332; Bağdâdî, II, 247.

20 Ömer Faruk et-Tabbâ’, “Lebid b. Rabia”, *Divânu Lebid b. Rabia el-Âmirî*, Dâru’l-erkam, Beyrut 1997, 5.

21 ez-Zehabi, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *el-İber fi haberi men ğaber*, <http://www.alwaraq.net/index2.htm?i=101&page=9>, (27. 4. 2006).

22 İsfahânî, XV, 361; İbn Hacer, 1024.

23 İbnu’l-esir, İzzuddin Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdulkerim el-Cevzî, *Usdu’l-ġâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, I – VII, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ, Muhammed Ahmed Aşûr, bty., IV, 262; a. mlf., *el-Lübâb*, I – III, Dâru Sâdir, Beyrut, ty., I, 283; Ebû Zeyd el-Kuraşî, Muhammed b. Ebu’l-Hattâb, *Cemheratu Eş’ârî’l-Arab*, Şrh. Ömer Faruk et-Tabbâ’, Dâru’l-erkam, Beyrut, ty., 58; es-Sicistânî, Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed b. Osman, *el-Muammerûn ve’l-vesâyâ*, <http://www.alwaraq.net/index2.htm?i=2017&page=25>, (27. 4. 2006).

24 İbn Hacer, 1025.

25 Ömer Faruk et-Tabbâ’, 6.

26 Farklı rivayetler için bkz. Sezer, ss. 8 – 9.

27 Cumahî, 57.

Lahmî hükümdarı en-Nu'mân b. el-Münzir'i tahta çıktığı ilk günlerde hem tebrik, hem de kendisine bir takım taleplerini ulaştırmak için ziyarete gelen kabilesi heyeti içinde o da vardır. Hatta kabileyi temsilen huzura çıkan ilk grup arasına alınmamış, kabilenin saray dışındaki kampında bulunan develer ve eşyaların başında gözcü olarak bırakılmıştır. İlk heyetin huzurdan eli boş dönmesi üzerine ikinci gurup arasına biraz da kendi ısrarıyla, deyim yerindeyse zorla girebilmiş, huzurda okuduğu *ayın* kafiyeyle meşhur receziyle anılan hükümdarın, kabilesi lehine karar vermesini sağlamış²⁸ ve böylelikle onlar nezdinde büyük bir itibar elde etmiştir. Genel kanaat itibarıyla adı geçen hükümdar 580 veya 585²⁹ yılında tahta çıktığına, Lebid de 660³⁰ civarında vefat ettiğine göre, yukarıdaki hadise onun vefatından 80 yıl önce gerçekleşmiştir. Yaşı hakkında 140 – 160 yıl arası tahminde bulunanların görüşlerini doğru kabul ettiğimiz takdirde, o zaman itibarıyla birinciye göre 60, ikinciye göre ise 80 yaşında bulunduğu sonucu çıkar. Onun gibi yetenekli birinin o yaşa gelene kadar kabilesi nezdinde kendini kanıtlayamamış olması ve gözcülükten öte ciddi bir görev için düşünülmemesi muhaldir. Doğrusu kendisinin olay sırasında 20'li yaşlarda kavmi içinde henüz isbat-ı vücut edememiş yeni yetme bir delikanlı olduğudur. Bu hadisenin aktarıldığı kaynaklarda kendisi için "ğulâm/genç, delikanlı" tabirinin kullanılmış olması³¹ da bu tezi güçlendirmektedir. Buna göre, biraz eksik biraz fazla olma ihtiyatını elden bırakmadan 560 yılının onun doğum tarihi için en gerçekçi tahmin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ne zaman Müslüman olduğu tam bir netliğe kavuşmuş değildir. Ancak Medine'de kurulan yeni siyâsî teşekküle katılmak için, kabilesinin Hicret'in 8. senesinde başlattığı görüşmeler silsilesinin bir yıl sonraki (9h./631m.) ikinci ayağında temsil heyeti içerisinde kendisinin de yer aldığı biliyoruz³². Bu misyonu daha önce kazandığı Müslüman kimliğiyle icra ettiği³³ yönündeki rivayet şayet doğruysa, o hicrî 8. – 9. yıllar arasındaki bir zaman diliminde İslâmiyet'i seçmiş olmalıdır. Gönülleri İslâm'a ısınsın diye tahsisat verilen

28 İsfahâni, XV, ss. 363 – 365.

29 Reynold A. Nicholson, *A History of The Arabs*, Cambridge At The University Press, 1956, 45; Neşet Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1982, s. 69; Tülücü, *AÜİFD*, 174; Sezer, 12.

30 İbn Sa'd'ın bildirdiğine göre Muaviye'nin Hz. Hasan'la barış anlaşması yapmak üzere Nuhayle'ye vardığı gece vefat etmiş ve Beni Ca'fer.sahasına defnedilmiştir. Bkz. İbn Sa'd, VI, 33; Brockelmann, "Lebid", *İA*, I – XIII, M.E.B., VII, 28; Sezer, 19.

31 İsfahâni, XV, 364, 365.

32 Brockelmann, 28.

33 Aslan, 43; Tülücü, *AÜİFD*, 175 – 176, Sezer, 17.

"müellefe-i kulûb" zümresi arasında o da vardır³⁴. Sonraları kurucuları arasında yer aldığı Kûfe şehrine yerleşmiş ve orada vefat etmiştir³⁵.

2. Kişilik Özellikleri:

Lebid, hem bir süvari, hem bir şair hem de gözü pek bir savaşçıdır³⁶. Tatlı dilli, ince sözlü ve doğruluk timsali bir müslümandır³⁷. Kendisinin mümeyiz vasıflarından biri de cömertliğidir. Sabâ melteminin estiği günlerde umumî ziyafetler vermek adeti idi³⁸. Hatta Arap dilinde darb-ı mesel haline gelmiş (*Sabâ meltemi esince ziyafet çekenlerden daha ikramkâr*) tabirinde geçen "*Sabâ meltemi esince ziyafet çekenler*" diye nitelenen en cömertler zümresinin oldukça sınırlı sayıdaki üyelerinden ikisinin Lebîd'le babası olduğu söylenir³⁹.

Kendisi Kûfe'de fakr u zaruret içinde bir hayat sürerken dahi bu itiyadını sürdürmüş, kendisinin bu özelliğini bilen vali Velîd b. Ukbe halka hitaben "Ey insanlar, hepiniz bilmektesiniz ki kardeşiniz Lebîd, Câhiliye döneminde her sabâ rüzgarı estiğinde ziyafet vereceği yönünde adakta bulunmuştur. İşte bugün o günlerden bir gündür, zîra bâd-ı sabâ esmiştir. Hadi ona yardım edin, işte ilk adımı ben atıyorum." diyerek Lebîd'e yüz deve göndermiş; kendisinin bu öncülüğü şehrin zenginlerini harekete geçirmiş, adeta birbirleriyle yardım yarışına tutuşmuşlardır. Kendisi de gelen bu yardımlarla adeti üzere genel bir ziyafet çekmiştir⁴⁰.

Onun diğer önemli vasıfları ise, ahde vefâ ve bağlılıktır. Annesinin önceki evliliğinden olan üvey ağabeyi Erbed⁴¹'le amcası Ebu Berâ⁴²'ya olan sevgi ve bağlılığı görülmeye değerdir. Bir yıldırım çarpması sonucu ölen Erbed için söylediği ve *Divan*'ında yer alan mersiyeleri onun bu yönünün en bariz ispatıdır.

Lebîd eski faziletlerini, İslâm'ın faziletleriyle daha da geliştirip tezyin ettiği sükûnet, vakar ve yüce gönüllülüğün egemen olduğu son dönem hayatını

34 Zirikli, V, 240; Tülücü, *AÜİFD*, 175; Sezer, 18.

35 Bağdâdi, II, 247; Sezer, 19.

36 Cumahî, 56; el-İsfahânî, XV, 364, 365; Sezer, 21.

37 Cumahî, 56; Sezer, 21.

38 Zirikli, V, 240; Aslan, 44.

39 el-Meydâni, Ebu'l-Fadl, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed en-Nisâbüri, *Mecme'u'l-emsâl*, <http://www.alwaraq.net/index2.htm?i=12&page=254>, (29. 4. 2006); Sezer, 21.

40 Aslan, 44; Sezer, 22.

41 Ömer Faruk et-Tabbâ', 8.

42 İsfahânî, XV, 361.

dokunaklı bir vasiyetle noktalamıştır⁴³: Vefat anı yaklaşınca yeğenine, "Evlâ-dım, baban henüz ölmedi, ancak fenâ bulmak üzeredir. Ruhu kabzedilince onu kableye çevir, elbisesiyle ört. Cenazesi önünde kimse, hiçbir kadın ma-tem tutmasın. Bak şu iki kabıma, onları al benim yaptığım gibi içlerini ye-mekle doldur ve mescide götür. İmam selam verince oradakilere ikram et. Ye-meleri bitince, kardeşinin cenazesine gelmelerini söyle."⁴⁴ Ardından içinde şu beyitlerin de geçtiği "*Kasîde-i Nûniyyesi*"ni okumuştur:

"Kabre koyunca vadesi dolup irtihal eden babanı,
Ağaç ve balçıkla ört üstünü, doldur toprakla tabanı.

Bir de enli ve sert kayalar koy; yerinden oynamaz, ağır,
Bilirsin onlar kırışıklık gidermek için kullanılır.

Korumak adi, gevşek topraktan kişinin yüzünü gaye,
Oysa etmeyecek onlar, bu akıbetten onu himaye.

Kavminin mevtayı övücü sözlerinden ibret al sonra,
Koyarlarken kendisini, zifiri karanlık bir mezara.

Elleri kolları toza bulanmış halde dönerlerken hem,
Kardeşlerinden ümit kesmiş, kalplerde hüzün, gözlerde nem.

Bu saygınlık ve şerefi korur ve sahiplenirsen işte,
Aldanıp zarar etmezsin elini attığın hiçbir işte.

Sâra koyunu çokluğunda bir vahşi sığır sürüsü gibi,
Duçar olduğumuz hale yanyor cümle hüzün sahibi.

Üstte kara matem elbisesi, başta siyah kukuleta,
Kızıyla, evlisi ve duluyla kadınlar matem tutmakta.

Tek şudur, öldükten sonra yüreğime dert, içime ukde:
Bir kırışıklık çıkar o gün, Esmâ'nın alnı ve yüzünde."⁴⁵

3. Şairliği ve Şiiri:

Lebid'in şiiri Araplar tarafından çok takdir edilmiştir. Nitekim Hz. Âişe'nin onun şiirinden oniki bin beyit ezberlediği söylenir⁴⁶. Şairimiz Câhiliye devrin-

43 Sezer, 24.

44 İsfahâni, 378; *Divânu Lebid b. Rabia el-Âmirî*, şrh. Ömer Faruk et-Tabbâ', 178 (Bundan son-raki dipnotlarda "Lebid" biçiminde kısaltılarak verilecektir.); Sezer, 24.

45 Lebid, 180 (Son dokuz beyit).

46 Aslan, 44.

deki içki âlemlerini resmetmenin yanı sıra, yaban eşeklerinin ve ceylanların avcının önünden kaçışlarını veya aynı hayvanların köpeklerle mücadele sahnelerini, o dönem şiirinde gelenek olduğu üzere latif bir biçimde tasvir eder. Aynı zamanda yurduna ait hatıralar, sulama işleri ve hurmalıkları canlandırdığı şiirlerinde kadın ve aşka dair figürler seyrektr⁴⁷. Muallaka'sını okuduğu Zübyânî onu Benî Âmir'in, sonra Hevâzin'in, nihayetinde ise Arapların en büyük şairi saymıştır⁴⁸. Lebid de kendisinin İmriü'l-Kays ve Tarafe'den sonra Arapların üçüncü şairi olduğu iddiasında bulunmuştur⁴⁹.

Câhiliye döneminde söylediği

"Allah'tan başka ne varsa yok hükmünde ve boştur hakkıyla bilin,
Ve bütün nimetler bir gün son bulacak; aksini akıldan silin."

beyti, Hz. Peygamber tarafından takdir edilerek: "Hiçbir şairin ağzından bundan daha doğru bir söz çıkmamıştır" buyurulmuştur⁵⁰. Diğer taraftan Hz. Âişe de kendisinin bir beytini inşad ederek onu rahmetle anmıştır⁵¹.

Muhadram⁵² şairlerden olup, Cumahî'nin tasnifine göre kendisi üçüncü tabaka Câhiliye şairleri arasında yer alır⁵³. Şair Zü'r-Rumme'nin değerlendirmesine göre de Lebid, Arapların en büyük şairidir⁵⁴. Câhız onu belîğ hatipler arasında zikretmesinin yanında şairlik sıfatından da bahsetmektedir⁵⁵. O, bir başka yerde de şöyle demiştir: "Kimi şair kasideyi güzel inşad ederken, recezde başarısızdır. İkisini birden yapabilenler birkaç kasideleri yanında birkaç receze sahip bulunan İmriü'l-Kays ve Tarafe ile onlara göre çok sayıda recezi olan Lebid'dir"⁵⁶.

47 Aslan, 44.

48 İsfahânî, XV, 377, 378; Tülücü, *AÜİFD*, s. 176.

49 İbn 'Abdirabbih, Ebû Amr Ahmed b. Muhammed b. Habib, *el-'İkdu'l-ferid*, I - VII, şrh. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l-kitâb'l-Arabî, Beyrut, ty., 255; el-İsfahânî, XV, 369; Tülücü, *AÜİFD*, s. 176.

50 Buhârî, *Sahih*, Çev. Abdullah Feyzî Kocaer, I - II, İstanbul 2004, II, ss. 548 - 549; Tülücü, *AÜİFD*, 177.

51 Ebu's-Safâ Salâhuddîn Halil es-Safedî, *Tashihu't-tashif ve tahriru't-tahrif*, <http://www.alwaraq.net/index2.htm?i=334&page=1> (08. 5. 2006).

52 Câhiliye devrinin sonlarında gelip, ömürlerinin bir kısmını da İslamiyet'ten sonra geçirmiş olan ve şiirleri tıpkı Câhiliye şiirleri gibi sonraki dil çalışmalarını için ittifakla hüccet kabul şairlerdir. Bkz. Mehmet Reşit Özbahıçkı, *Kur'ân ve Hadis'in Arap Gramerindeki Rolü*, Yeni Akademi Yay., İzmir 2006, 54.

53 Cumahî, 56, 57; Tülücü, *AÜİFD*, s. 176.

54 Tülücü, *AÜİFD*, 176.

55 el-Câhız, Ebû Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I - IV, thk. Hasen es-Sendübî, Dâru İhyâi'l-ülüm, Beyrut 1993, I, 340; Sezer, s.39.

56 Câhız, IV, 1040; Sezer, 39.

Sonraki dönemin büyük şairlerinden Ferazdak Lebîd'in şiirlerine hayrandı. Onun bu hayranlığını beyan sadedinde şu olay anlatılır: "Ferazdak bir gün Benî Ukaysır mescidine uğrar. Orada bir adam Lebîd'in muallakasından aşâğdaki beyti okumaktadır:

Kalıntıları açığa çıkardı üzerinden geçen seller,
Bir kitabın silinmiş hatlarını yinelermiş gibi eller.

Beyti dinleyen Ferazdak hemen secdeye kapanır. Etraftakiler sebebini sorunca, siz secde-i tilâveti, bense secde-i şiiri bilirim der."⁵⁷.

Cumahî'ye göre Lebîd, Cahiliye döneminde kavminin iyi bir şairiydi. Onları över, onlar için mersiyele söyler, eyyam ve olaylarını anar, kahramanlarını sayardı⁵⁸.

Şiirine dini hava hakimdi. Müslüman olmadan önce de Allah'ın varlığı ve birliğine inanmasının yanında ahiret ve hesap inancına da sahipti⁵⁹. Müslüman olduktan sonra şiir yazmadığı yönündeki rivayetler bulunmakla birlikte, sayıca az olsa da o döneme ait şiirleri de bulunmaktadır⁶⁰.

Müslüman oluşunda Kur'an'ın mucize kelâmı son derece etkili olmuştur. Kendisiyle ilgili yapılan çalışmalarda değinilmeden geçilmeyen bir anekdotu aktararak *Divân*'ını tahlile geçmek istiyoruz:

Rivayete göre bir gün Hz. Ömer kendisinden şiir inşad etmesini istemiş, Lebîd de kendisine: "Cenab-ı Hakk'ın Bakara ve Âl-i İmran sûrelerini göndermesinden sonra, bana şiir yazmak düşmez" diye cevap vermiştir⁶¹.

4. Divân'ı:

Lebîd'in *Divân*'ı Ebû Amr eş-Şeybânî, Asmaî, İbnü's-Sikkît, Ebu'l-Hasan Ali b. Abdullah et-Tûsî, Muhammed b. Habîb ve Sükkerî gibi âlimler tarafından şerh edilmişse de bunlardan sadece Tûsî'nin şerhi eksik olarak zamana intikal etmiştir. Adı geçen *Divân*'ın I. Kısmı Yusuf Ziyâeddin el-Hâlidî tarafından 1880'de Viyana'da, II. Kısmı A. Huber - Brockelmann tarafından 1891'de Leiden'de yayımlanmıştır. Söz konusu *Divân*'ın Tûsî şerhiyle birlikte

57 İsfahânî, XV, 371; İbn Hacer, ss. 1025 - 1026; Sezer, s. 42.

58 Cumahî, 57; Sezer, 43.

59 Aslan, 44.

60 Geniş bilgi için bkz. Sezer, 27 - 38.

61 Cumahî, 57; İbn Kuteybe, 172; Tülücü, *AÜİFD*, 178.

neşri İhsan Abbas tarafından 1962'de Kuveyt'te yapılmıştır. Bu eser ayrıca 1966'da Beyrut'ta (Dâru Sâdır) tarafından da neşredilmiştir⁶². Bu sayılanların yanı sıra anılan *Dîvân*'ın Ömer Faruk et-Tabbâ' tarafından bir takım notlar eklenmiş yeni biçimini, 1997 yılında Beyrut'ta *Dâru'l-erkam* basmıştır. Adı geçen yazar söz konusu *Dîvân* için bir takdim yazmasının yanı sıra, Lebid'le ilgili *el-Eğâni*'de yer alan rivâyetleri onun baş tarafına dercetmiştir⁶³.

Divanı nâşirler tarafından iki bölüme ayrılarak yayımlanmıştır. Ana gövdeyi teşkil eden birinci bölümde şairimize ittifaken isnat edilen şiirler yer almaktadır ki, çoğunluğu uzun 65 şiirden müteşekkildir. İkinci bölümünde ise şaire isnadı şüpheli olan şiirler bulunur ki bunlar en uzununu sekiz beyit olmak üzere, çoğunluğu birer ikişer beyitlik maktûalardır⁶⁴.

Klasik Arap Şiirinin belli başlı konularından olan medih, fahr, mersiye ve hicvin⁶⁵ yanı sıra tarihi olayları aksettiren rivayetler⁶⁶, medih hariç, Lebid'in *Dîvân*'ında da yer almıştır. Kendini, babasını, amcası ve geçmiş atalarını övdüğü şiirleri içe dönük medih, yani fahr kapsamında değerlendirilmelidir.

Yazımızın bundan sonraki bölümünde *Dîvân*'ının kendine aidiyeti kesin olan kısmından şiir konuları bağlamında alıntılar yaparak şiir ve üslubunu yansıtmaya çalışacağız.⁶⁷

1- Fahr Şiirleri:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi şaire ait müstakil bir medih şiiri yoktur. O daha ziyade kabilesi, ataları, onların olumlu meziyetleri ve kahramanlıklarıyla övünmüştür. Şiirde şöhret kazandıktan sonra dahi kabilesine olan bu sadâkatini sürdürmüş, çağdaşı el-A'şâ gibi gezici bir şair olmayı zül addetmiştir⁶⁸. Bu konuda inşâd ettiği şiirlerden ikisini aşağıda okuyucunun dikkatine

62 Tülücü, *DİA*, XXVII, 122.

63 Bkz. Lebid, ss. 5 - 24.

64 Birinci bölüm için bkz. Lebid, ss. 25 - 180; İkinci bölüm için bkz. Lebid, ss. 181- 196.

65 Çetin, *age.*, 86.

66 Çetin, *age.*, 80.

67 İbn Raşık el-Kayravâni şiir konularını şu ana başlıklar altında toplamıştır. Nesib, Medih, Hicâ', Fahr, Vâsf. Teşbih ve istiâreyi ise "vâsf"ın akt birimi olarak görmüştür. Biz de sıralama farklı olmakla bu tasnife uyduk. Ancak vefat edenin methi mahiyetindeki mersiye ile başta "vâsf" olmak üzere her birinin içeriğinde yer almaya istidatlı bir konu olan "Târihi olayların anlatısı" için ayrı bir başlık koymayı yeğledik. Krş. İbn Raşık el-Kayravâni, Ebû Ali Hasen b. Reşik el-Ezdî, *el-'Umde fi mehâsini's-ş-i'ri ve âdâbih*, <http://www.alwaraq.net/index2.htm?i=389&page=37>, (01. 5. 2006)

68 Aslan, 44.

sunuyoruz. Bunlardan ilki kendi meziyetleriyle övündüğü bâ' kafiyeli kasidesi, ikincisi ise kabilesi ve akrabalarıyla övündüğü, içinde kendisinin dindarlığından neşvelerin de bulunduğu kaside-i dâliyyesidir.

BAKIYORUM DA GÖNÜL ISRARLI

Bakıyorum da gönül ısrarlı yalan ümitlere kanmada;
Nice tecrübeye sahip, uysa keşke! Ama uymaz ne faydal..

Nice hükümdar gördü gözüm, teba ve maiyetiyle bile;
Hemdemi oldum bir dolu yüce kimsenin kafil kafil.

Nice devletlüyu sözlerimle büyüledim de yumuşattım;
Çatık kaşlı, öfkeli nice tacdârı dost halkasına kattım.

Sonra yanından ayrıldım da, dostluk kaldı aramızda baki;
Gaipteğinin, ardından hoş sözlerle anılmasıyla vaki.

Bir amca oğluyla bir dostu yitirdim de hayırla yâd ettim.
Şerefli bir amcayla aziz babamdan ayrıldım, kaldım yetim.

Çekip gittiler, komadı bende onların hayat serüveni;
Gelecek arzusu ve beka kaygusundan başka bir şey yeni.

Ne zaman ki erişmez ecel, gelmezse bana ölümüm şayet,
Gönülün arzusuna muvafık, mutat veçhile; eylemem hayret.

Ebân ve Sâha dağları gibi dünyaya çakılmış değilim,
Sûvâc ve Gurreb gibi ebediyen yere kakılmış değilim.

Her ne ki ihtiyaç hissettim, eriştim ona, eyledim ihraz;
Yiğidin canı rehindir ölüme ki kumarda yenen olmaz.

Nice vefâkâr dostu doyurdum, mahrum bırakmadım ikramdan;
Leziz yemeklerle, bozulmamış, kalmamış önceki akşamdan.

Bir tulum ki bir iple asılıdır bineğimin terkisine;
Simsiyahtır rengi, benzetmek sezâdır Habeşî derisine.

Çözmesiyle birlikte bağcığımı hizmetkâr uşağın eli,
Döktü de doldu şarabın en hoş kokulusu ve en güzeli.

İçerek her ne kadar eksiltsek o şarap testisinden bizler;
Kolu sırmalı saki doldurmak için yeniden, fırsat gözler.

Ahlâkı hoştur, bütün gücüyle abansa da üstüne zaman,
Büyüleyici, karakteri tatlı, her türlü takdire şâyân.

Yüreği yufka, gönlü zengindir, bakarsan sırrına erersin;
"Felek neyi alırsa alsın" diyen bir gönlü ferah görürsün,

Dili hep tazimde, övgüde cömert, ferasetli ve ariftir;
"Bir yudum da şık reveransımdan al" dercesine çok zariftir.

Seher vakti horozların ötüşüyle başlarım ikrama ben;
Biter kaya kuşu ta beş günlük yoldan yuvasına dönerken.

Peştamalını salıvermiş, lezzeti yerinde sunar meyi,
Sanki altın suyu içmişe benzer derisinin dış yüzeyi.

Nice esirin prangasını çözdüm, yürüdüm nice geceler;
Yıldızla yol gösterdim yârânıma, öne düştüm oldum rehber.

Yürüdüm gece onlarla yıldızları gözden kaybolana dek;
Uyuyan uyandı da dedi: Sabah oldu, artık hakkın gitmek.

Ne ki uhdemdedir gözetimi, ihmal etmedim hiçbir zaman;
Nice öç aldım, Hakk'ın izniyle muradım aldım en has yoldan.

Düello davetini kabul ettim bir çok mehib cengâverin,
Bir vurmamla yükselttim seslerini, karalı matemcilerin.

Bir yaylaya yağar, nebatıyla süsler enginleri yağmurlar,
Rengârenk dâhiyane bir dövmenin desenlerin andırırlar.

Tarrâkah her kara bulut durur üzerinde, verir mola;
Kendine gelen sağanağı döker üstüne vermeden ara.

Kapladı sathımı güler yüzlü çiçeklerle yiğit atlılar;
Süsledi yüzeyini tomurcuklar ki yağmurla sulandılar.

Güneşin doğuşu harikulâde manzarayı etti ifşâ,
Vanp, zirvedeki tepecikler üstünden edince temâşâ.

Yamaçlarla su yatakları arasında bir sürü siyah merkep;
Ovayla ırnak arası ak deve kuşu çiftiyle dolu hep.

Körpe nebatın yedim, çıkmadan vahşi hayvanların bölüğü;
Kısrağım Garp'la; boynu sanki, budanmış Hecr hurması kütüğü.

Neşelidir, sert zemine ayağı alışkın, hem soyu asil;
Uzun kemikli hafif kavisli bacaklar, tamamen düz değil.

Uzak görünse de önümde uçsuz bucaksız yerler, aşarım;
Gayb yakın gelirse gözüme dizgin vurup üstüne ağarım.

Bağrı yüksek, koşum takımları yapışık vaziyette uzar;
İnce yüzde, eti az ve sert yanaklardan ta çeneye kadar.

Ne zaman ki kapladı dağdaki cümle kuytu yolu karanlık,
Ve akşam olup, elini eteğini çekince güneş artık;

Atladım atıma, dizginleri kaçıyordu az kaldı benden,
Nefesinden ateş çıkarcasına çıldırmış gibi koşarken.

Mahmuzlarsan artırır hızını, her yanından aksa dahi ter;
Süratiyle yetinirsen, "âdeta" koşar, gönlün razı eder.

Güney rüzgârının ürperttiği bir kuzgun misali süzülür;
Bir akasya, bir gebre siperi için hızla yola düzülür.

Beni attı; sebebi mahmuzlarım, kesilmeyen arkası;
Aralıksız sulanmış, otu bol bir yere, andırır atlası.

Kimi gün kuzey rüzgârı hükümran olur baştan itibaren,
Bir dondurucu rüzgâr ki yırtar çadırları söker ta dipten.

Hamile develeri ihtırır soğuk, varken bile güneş;
Şuaları beyaz çünkü; yalımı yok, kalmamış onda ateş.

Kar bulutlarını dağıttım, getirdiği o soğuk rüzgârın,
Lezzetiyle devenin ve bağlı kadehle oynanan kumarın.

Nallayıp semer vurdum, bindim nice hızlı deveye bi-hesap,
Uçsuz bucaksız her çölde, ne zaman ki çıktı, göründü serap.

Çetin yollara vurdum onu, bitkin ve zayıf düştü kendisi;
Karşıdan bakarsan sanırsın önu yarık havuttur, derisi.

Ne vakit istesem duyarım yabanda, bir deve kuşu sesi;
Cevap gelir dışısından, delikli kamıştan bir kaval gibi.

Boş ve geniş arazide bekleyen nice yaman hasım vardır,
Görsen sanırsın, parlak tüylü koşulmamış birer aygır.

Çıktı da bastırdı, boyunlarını saran misk ile atlası;
Gümüşt en mamul delikli inci gibi bir nice ter damlası.

Sahranın düzgün kumunu her gece çizeriz yayımızla;
Hünkar kapısı önünde ki korunur bir yağın muhafızla.

Yaşadım bizzat, yalan sözleri hiç değer bulmadı yanımda;
Hiçbir kıskırtıcı methi, fitne nârı yakamadı kanımda.

Yenip önüme kattım darmadağın onları, yayları sanki
Yorgun, bitkin ve düşkün bir öküz sürüsünün hali, inan ki!

Eğer hoşgörü yolunu benimserlerse, hoşgörü tarzımdır;
Zora koşarlarsa, hepsine varım onlarla ne ki lazımdır.⁶⁹

HAMDETTİM ALLAHA

Hamdettim Allah'a ki yüce zatı lâyıktır hamde,
Şeref in en köklü ve ziyadesi O'nundur hem de.

Takva bir tür hibedir Allah Teâlâ'dan kuluna;
Erebilir ona ancak sıdk ile uyan yoluna.

Ebû Hufeyd'in dediği türden biri değilim ben,
Ve ahmak, pespaye dostlarının bahsettiği türden.

İbnu'l-Hayâ ve Ebû Şurayh amcalarımın adı,
Biri de Halid; azim ve keremde eşi mi kaldı?

Ra'sâ' denilen soylu atın süvarisidir dedem,
Ne illetli, ne yanaşma, kavminde reisti her dem.

Üstlendi dayım, taşradaki köylerin riyasetin,
Fazlasın aldı diğer heyetlere düşen kismetin.

Yetim ve düşkünler için sığınak buldum babamı,
Çünkü sevilir soğukta, ateş in sıcak ortamı.

Hıdyem, Ebû Züheyr ve Zinbâ' derler dayılarıma,
Bir de yakın arkadaşları Üseyd gelir hatırıma.

Ebû Üseymoğulları kabilesine mensup Kays,
Bakarsan görürsün; değil sairle kabil-i kıyas.

69 Lebid, ss. 26 - 33.

İşte onlar benim ailem, sen de içlerine gir;
Kabilelerinin içinde yoktur onlara nazir."⁷⁰

2- Mersiye:

Ebediyete göçen bir yakınım, arkadaşım, yar veya yaranın ardından onun iyiliklerinin, fazilet ve kahramanlıklarının anlatıldığı bir tür medih şiiri olan mersiye'nin Lebîd'in şiirlerinin arasında çok sayıda örneği vardır. Bunlardan ekserisi üvey ağabeyi Erbed için söylenmiştir. Ayrıca amcası Ebû Berâ', amcaoğlu Âmir b. et-Tufeyl ve Lahmî hükümdarı en-Nu'man b. el-Münzir için söylenmiş mersiyeleri de bulunmaktadır. Aşağıda ilki üvey ağabeyi Erbed, ikincisi amcası ve kabilesinin reisi "mızrak virtüüzü / mulâ'ibu'l-esinne" lakaplı Ebû Berâ Âmir b. Cafer için inşad edilmiş iki mersiyesini sunuyoruz.

BİZ ESKİDİK YILDIZLAR ESKİMİYOR

Biz eskidik, eskimiyor semada doğan yıldızlar lâkin,
Biz gideriz, ardımızda kalır dağlarla nicesi evlerin.

Biz yararı kıt, bir komşunun himayesinde dahi yaşarken,
Faydası devasa, cömert bir komşu ayırdı beni Erbed'den.

Ne gam; felek ikimizi ayırdıysa, tecelli edip öyle,
Her yiğit zamanın gadrine uğrayacaktır gün gelip ille.

Ne elde ettiğim mal ile servet beni göklere uçurur,
Ne de kaderin cilvesine üzölmekten göz pınarım kurur.

Bir ateş ve onun ışığı misali değil de nedir? Kişi,
Küle döner, sönüp nihayet bulunca alevin yükselişi.

İhsan takvanın, kökleri vicdanda gizli, tezahürleridir,
Emanettir kişiye mal; bir ömürlük vade için verilir.

Mal mülk, çoluk çocuk; geçici birer emanettir cümlesi.
Kaçınılmaz bir şarttır, her emanetin bir gün iadesi.

Kafile kafile geçiyorlar, artlarında kalıyoruz biz,
Sanki sürüyü arkadan kovan çobanlar gibiyiz hepimiz.

İnsanlar iki gruptur hilkatte, iki işçi misal buna:
Biri yaptığını yıkar, diğeri yükseltir göğün burcuna.

Kiminin yüzüne güler talih, nasibin bittamam alır,
Kimiyse kıt kanaat yaşar; bahtı kara, maişeti dardır.

Ölümüm gecikse de fazla yaşasam ne geçecek elime,
Parmakların kavradığı bir asaya muhtaç olmaktan öte.

Geçmiş nesillere ait haberler aktaracağım sadece,
Her kalkışta belim bükülecek; debeleneceğim öylece.

Bir kılıç gibiyim bugün ben, yüzünün kesmesi hayli yaman;
Eskitse de kınını yapan ustanın üstünden geçen zaman.

Belirlenmiş bir andır sana ölüm, kaçıp uzak durma sakın,
Ha oldu, ha olacak, şunu iyi bil; tahakkuku çok yakın.

Zandan öte bilgin nedir gayba dair, ey beni ayıplayan!
Bir yiğit dahi var mı geri dönen irtihalinin ardından.

Ağhyorsun ah u vahla yâdına düştükçe gençlik zamanı;
Seni neylesin gençlik; yakışıklı yiğitler onun yârânı.

Bir yiğide vurdu diye felek üzülüp ağlar mısın hâlâ,
Kendisine dert isabet etmedik bir civan acep varm'ola.

Hayatın hakkı için, ne çakıl taşlarıyla vuranlar bilir,
Allah ne yapacak? ne de kuşları kovup uçuranlar bilir.⁷¹

Sorun onlara, yanlış düşündüğüm görüşündeyseniz eğer,
Şu genç ne zaman ölümü tadar veya yağmur ne vakit düşer.⁷²

KALKIN DA MATEM EYLEYİN

Kalkın da yas tutanlarla beraber eyleyin matem,
Öyle bir matem ki o; akşamı sabahıyla hemdem.
Yüzünün pürüzsüz tenini parçalamakta nisvan;
Siyah esvap ve kıdan elbiseler içinde gıryan.
Gelin ağıt yakın mızraklarla oynaşan aslana;

71 Arapların geleceğe dair kehanet yöntemlerine atıfta bulunuyor. Tûsî bu son iki beyti rivayet etmemiştir. Bkz. Lebid, 81'de ikinci dipnot.

72 Lebid, ss. 79 – 81 (Kaside formunda olup aynî kafiyledir.).

Savaşta kavmine öncü, Ebû Berâ' derler ona
 Ey Âmir! Ey sabah baskınlarının meşhur Âmir'il
 Ey en büyük, en kesif orduların yiğit emiri!

* * *

Nice yiğitler var, başı dik koşan develer misali;
 Silahta ve şarapta geçtin cümlesin, oldun âli.
 Kurban kamı gibi safranla onlara 'oldun fâik;
 Nağmeler döktüren bir ud ve bir hânende halayık

* * *

Bir canlı için müyesser olsa felaha ulaşmak,
 Mızrak cambazı bu yiğide nasip olurdu ancak.
 Fakir ve dilenciye karşı çok cömertti kendisi
 Yokluk ve kıtlık zamanı, kendisi bir sığınaktı
 Ne zaman ki kuzey rüzgârları esip kıtlık bıraktı.

* * *

Nicelerine zifân ve zübâh zehirleri içirdin
 Belirlenmiş kaderine bıraktın onları maruz
 Düz ve ıssız ovada yere serilmiş halde cansız.⁷³

3- Hiciv:

Lebid'in divanında fahr ve kabilenin önemli günlerinin anlatıldığı şiirler çoğunluktadır. Kendisi hicvi çok gerekmedikçe tercih etmediğinden olsa gerek, kabilesini yurtlarından Yemen'e süren Cevvâb ile yazımızın baş tarafında yaşıyla ilgili tartışmalar içerisinde belirttiğimiz annesiyle aynı kabileye mensup Rabî b. Zinbâ'a yönelik hicviyeleri dışında hiciv söylememiştir. Rabî, en-Nu'mân b. el-Münzir'in içki ve sohbet arkadaşı, yani nedimidir. Anılan hükümdarı Lebid'in kabilesi heyetiyle ilgilenmemesinin ana amilidir. Annesiyle aynı soydan gelmesi dolayısıyla kendisinin dayı tarafından akrabasıdır. Huzurdan eli boş dönen kabilesi için ertesi gün bizzat huzura çıkar. İçeri girdiğinde Nu'man ile Rabî sofrada yemek yemektedir. Hükümdarı selamladıktan sonra aşağıdaki ayn kafiyeli recezini okur. Rivayete göre bu hicviyenin ardından Nu'mân yemekten elini çeker ve devam eden süreçte Rabî ile ilişkisini soğutur.

ALIKOYMA GENÇLERİ

Alıkoyma gençleri atılğanlık ve tedbirsizlikten,
 Zira sükûnetten yeğdir kavganın nicesi, bilirsen.
 Ey haşmetli ve devletli yüce hükümdarın evlâdı!

73 Lebid, ss. 45 - 47 (Recez formunda olup ayn kafiyelidir.).

Bu elimdeki yay, bendenizin ise Lebid'dir adı.
 Savaşsız günüm yoktur, başım traşlıdır her gün benim;
 Aslında gürdür saçım, sanki maskeli gösterir tenim.
 Dört yiğit anası bir ulu kadının evladyız biz,
 Ve Âmir bin Sa'saa'nın en seçkin en değerlisiyiz.
 Misafirini lebalep dolu tasla doyuranlarız,
 Miğferle korunan başları aldırmandan vuranlarız.
 Ey fazl u kereminden bol bol infak eden yüce hünkâr,
 Hakkın kılıcısın, tasların doludur, edilmez inkâr.
 Vahşi hayvan yatağı diyarlar aşıp geldik kapına,
 Kavga gürültüden düşmüşken çöl ıssızlık girdabına.
 Sana bunu işi bilen biri söylüyor, onu dinle;
 Kem sözlerden beri olası zat! Dur, yeme o laîne.
 Rengi ala beledir kıçının, zira abraştır ardı,
 Çünkü parmağını onun içine daldırıp sokardı.
 Dibine kadar daldırıp karıştırır da karıştırır,
 Sanki içinde zayı ettiği bir şeyi araştırır.⁷⁴

Lebid'in belirtilen şahsa yönelik bir başka hicviyesi de aşağıdaki "kaf" ka-
 fiyeli recezidir:

EY RABİ'

Rabi! Seni üzerime göndermesin benim hiçbir saik;
 Gereği yapılsın der törelerle aradaki düşmanlık.
 Bilmektedir herkes ister avam isterse havastan olsun;
 Her ne kadar üzerinde düğümlense dahi yollar bütün,
 Hürriyetten mahrum bir nesne gibisin, engeli bol;
 Bir suç işledin, çekeceksin cezasın, yok başka çıkar yol.
 Çare yok ense kökün yoklanacak yiyecek şamarı
 Altına edeceksin şiddetinden bırakacaksın ârı
 Çünkü sen hain, iki yüzlü ve münafık bir ihtiyarsın
 Yüz kızartıcı işlerle maruf, hem onlarla bahtiyarsın.⁷⁵

4- Tarihi Olayların Anlatısı:

Lebid şiirinde kabilesinin yaşadığı önemli hadiseleri ve onun bir bireyi ola-
 rak kendisinde oluşan duyguları da dile getirir. Söz gelimi Cevvâb b. Avf'ın
 Lebid'in de mensubu bulunduğu Benî Âmir'i Yemen'e sürmesinin kabiledede

74 Lebid, ss. 82 – 84.

75 Lebid, ss. 87 – 88 (29 beyitlik bir kaside-i bâiyyenin ilk iki beyti)

yarattığı huzursuzluğu ve bölünmeleri kendisinin kabilenin yeniden bir araya gelmesinde oynadığı rolden bahseder:

BİLMEYEBİLİR HERKES KİM OLDUĞUM

Bilmeyebilir herkes kim olduğum, edemeyebilir idrak,
Belam nice dir bilmede amcam Âmir, yeni değildir ancak.

O kadar yakın oldum ki sana; şüpheye düştüler sevgimden,
Yiğitler anasının sair evladı, sana düşkünüm ya ben!..

Dârimoğulları'ndan nice kişiye karşı savundum seni;
Ulu zevat her biri, var otağında heyet kabul eden.

Fukaym ve Abdullah Nehşel'in liderliğinde Seytel'dedirler,
Hepsi gelmişler, yardımlaşıyorlar tasada kıvançta birler.

Sana dil uzatmaktan menettim Mead, İbâd, Tay ve Kelb'i,
Beş gündür yol yürümüş, yorgun deveyi korurcasına sanki.

Kovasını daldırmada gecikenin kaybedeceği demde;
Dilimle savundum seni, kovalar birbirin ezerken hem de.

Dilimle tepeledim Rabî'i, bir deveye döndü avare,
Aranır; diler kendince; biri hatırım saya, kıymet vere.

Öyle şeyler söyledim ki ağzı açık kalakaldı öylece,
Sustu; yarasından zar zor yürüyen deveye döndü böylece.

Pes edip dönmeye niyetlenmişti heyetiniz o gün hani,
Fâsûr tepelerinde biri vardı; mert, metin, zafere kani.

Hele bir gün kabileyi dağılmaktan kurtarmıştım Negrân'da;
Katkım büyüktür muhafazasında birliğin, o zor zamanda.

Gün oldu Gabîr çölünde şerefle kabileyi ettim temsil,
Krallar, naipleri ve nedimleri, bana şahit ve kefil.

Hamaset ve cesaret gerektiren her günde beni denedin,
Titrerken korkaklar, davrandım hemen; gözümde zaaf görmedin.

O krallar nezdinde prestijim, katınızda dostluğum var,
Değilim düzlük zeminde kendi başına yetişen bir mantar.

İhtiyacın var bana, bulamazsın yerime başka birini,
Çocukların daha küçük; yapamazlar işlerin tedvirini.

Dedim: Çeki düzen ver kendine bahtın nereye gidiyor bak,
Geçersen önüne adımın, tökezlersin bil ki muhakkak.

Acı verir, hakir görür de komşu komşuyu eylerse bizar,
Kuvrandırır sancıdan; bir çok hastalık birleşmiş gelmiş kadar.

Her ne tarafından yaklaşsan ona meyus oldun, afalladın,
İki binme yerinden hangine otursam diye çuvalladın.

Oturamazsın ön kısmına hörgücün, iri omuzlu zira,
Arkasındaysa kilim meyilli, düşersin otursan oraya.

Niçin korkuya kapılırsın Ebû Mâlik'e karşı bu kadar?
Öyle yaman bir korku ki saçına sakalına düştü aklar.

Kavmince korunan biri olsaydı bahse konu komşum şayet,
Ürken sürünün peşindeki çoban gibi, ederlerdi nusret.

Bulup götürdüğün gibi bir grup deveyi yabandan yerden,
Arama beni bulamazsın, meğer sorarsın Beni Cafer'den.

En yakın dostum onlar, yanı başımdadır yardımları bile,
Karşıma çıkıp da yolumu keserse bir harami kafil.

Kısraklarımı develerimin ardı sıra sürdüğüm zaman
Nereyse en güvenli sığınak, olurlar o tarafa revan.

Dağıldıktan sonra bir araya getirdim, topladım onları,
Göz alıcı bol süt veren develer oldu İbn Esîd'in varı.⁷⁶

5- Teşbîb

Sevgiliye duyulan aşk, özlem gibi yoğun duygularla onun sahip olduğu iç ve dış güzelliklerin dile getirildiği şiirlerdir. Lebid'in *Divân*'ında aşk, kadın ve güzellik konuları ile ilgili müstakil bir şiir bulmak mümkün değildir. Sanki o, o dönem şiir formunda bir gelenek olduğu için bazı şiirlerinin girişinde zaru-reten bu konulara eğilmiş gibidir. Aşağıda kendisinin bu konudaki nadir be-yitlerinden örnekler bulacaksınız:

GEÇTİ ÜSEYMÂ'NIN SİLÜETİ

Geçti gözüm önümden Üseymâ'ya ait hayali silüet,
Yaktı gönülüm, sardı beni hüznün ve neşe arası bir hâlet.

Benî Cafer'in kerimesidir, onların toprağında yaşar;
Uzakta benden, mesafesi bir değil üç günlük yolu aşar.⁷⁷

AH GAMLANDI GÖNÜL

Ah gamlandı gönül, gamlanmasaydı keşke bu kadar, ne vardı!
Hüzne gark etti onu ah, uzaktaki sevgililerin yâdı.

Beni kınayıp da öğüt veren kadınlara uysaydım şayet,
Mizneb dağı eteğinde dediklerine etseydim riayet,

Hiçbir otorite tanımayan bir tedbir koyardım şu kalbe;
Bir kere çığırdan çıkmış olan, uslanmaz tedbirle ne çare!

Bırak artık, geç bunları da sözü sürdür başka konularla;
Asil kardeşinin yaşayış ve ahlâkından söz et meselâ.⁷⁸

GİTTİ OBA HALKI

Öğle vakti gitti oba halkı, daha yeni geldilerdi oysa;
Onlarla mı gitsin, yoksa bırakıp kalsın mı, mütereddit Selmâ.

Sanki peşindekinden ürken, isteyene yanaşmayan bir dişi;
Ümit vermekten kalmaz ardın bırakana, durabilirse kişi.

Sabahın seher vaktinde mahfe içindeki kadınların hâli,
Ravd vadilerinin akasyaları veya uşer ağacı sanki.⁷⁹

6- Vasef:

Duyu organlarına hitap eden güzelliklerin tasvirine bu ad verilir. Buna örnek olarak da kendisinin şaheseri konumunda bulunan *Muallaka*'sını vermek istiyoruz.

77 Lebid, ss. 35 – 36 (29 beyitlik bir kaside-i bâiyyenin ilk iki beyti).

78 Lebid, 41 (14 beyitlik bir kaside-i bâiyyenin ilk iki beyti).

79 Lebid, 57 (36 beyitlik bir kaside-i bâiyyenin ilk üç beyti).

MUALLAKA

Yaylak ve kışlaklarından iz kalmadı Mina'daki diyarın,
İçindeki Gavî ve Ricâm, meskeni oldu vahşî hayvanların.

Reyyân'ın eski su yatakları bozuldu, ki seller âmili,
Taşa kazınıp da silinmiş bir yazı kalıntısı misali.

Kalan tortular üzerinden -göçmeden sakinleri buradan-
Helâl ve haram aylarıyla nice seneler geçti aradan.

Nasibin aldı gök gürültülü yağmurlarından ilkbaharın,
Sağanak ve çisentiden bolca payına düştü o diyarın.

Gece seyreden, sabah görünen siyah ve yoğun katmer katmer
Ve karşılıklı yankılanan akşam bulutlarından indiler.

İki yakasında derenin, boy atmış su teresi dalları,
Yumurta bırakmış devekuşları, yavrulmuş gazalları.

Küçük yavrularından emin, iri gözlü yabanî sığırlar,
Büyükleriyse sürü halinde geniş ovada dolaşırlar.

Kalıntıları açığa çıkardı üzerinden geçen seller,
Silinmiş bir kitabın yazıların yinelermiş gibi eller.

Yahut bir kadının halka halka serperek üzerine çividi,
Daha zahir kıldığı dövmesinin yeni hâline benzedi.

Durdum, dikeldim o kalıntılara sormak için haber yardan,
Cevap gelir mi hiç, dilsiz, hareketsiz, konuşamayanlardan.

Hepsi orada yaşardı, bir sabah erkenden çekip gittiler,
İssizlaştı; hendeği ve çahısıyla orayı terk ettiler.

Taşınırken oymak, hüznün kamçıladi hevdeçli develeri,
Gıırdarken çadırları, girip de oturlarken içeri,

O hevdeçler ki setretmektedir her birinin kalafatını,
Cibinlikle nakışlı perde çifti ki görsen şatafatını.

Guruplar halinde gidiyorlar, sanki sırtlarında var gibi,
Boynu zarif, ak Vecre ahuları, vahşî Tüdih inekleri.

Develer atıldı yola; serap içersinde silüetleri,
Bîşe vadisi kıvrımlarındaki ağaç ve kayalar gibi.

Heyhat ki kalan nedir hatırında sevgilin Nevâr'a dair,
O gitti, eski-yeni koptu bütün bağlar, visale elverir.

Benî Mürre'nin kızı, Feyd'de oturur, komşu Hicazlılara,
Nasil mümkün olsun ona kavuşman, uzakken bu kadar ara.

Feyd'de iken ya iki dağın doğu yamaçlarında bir yerde,
Yahut Ferde suyu, Ruhâm dağında, ki yer alır Muhaccer'de.

Yemen ise istikameti o yârin, temin ederim seni,
Suvâik, Kahr tepeleri veya vadisi sanırım meskeni.

Ümidin kes o yârdan ki uzakta, kavuşmak müşkül gayetle,
Vuslat dileyenlerin en bahtsız bağı kesen olsa bile.

Mücâmelede cömert ol zahiren sana iyi davranana,
Bırakma kudreti sende kalsın, yüz çevirir, dönerse ama.

Bir deve ki inceltmiş seferler hem belini hem hörgücünü,
Binerek çek git, kopar ondan bağı; göster bırakma gücünü.

Kemik uçlarına çekilse eti, hızlanırsa zaaf, erime,
Ayaktaki deri kaplar yürümekten olsa da lime lime,

Bu hâldeyken bile yular vurup sürsen yola bir gidişi var,
Sanki kızıl bir bulut; almış yükün kibleden esen rüzgârlar.

Bir dişiye benzer yahut; ala Ahkab eşeğinin hamili,
Kovalayan, atlayıp ısırın aygırlardan incelmüş beli.

Kaçarak tepe doruklarına çıkıyor ısırılan dişi,
Baştan çıkarıyor aygırı kâh yüz çevirip kâh isteysi.

Aygır peşinden sarp Selebût arazisi zirvesine çıkar,
İssız gözlem dikitlerinden ürker, sanır ardında avcı var.

Altı aylık kışı geçirdikten sonra aynı yerde ikisi
Biten yeşil otlarla yetinip uzattılar suya perhizi.

Bağlamak dilediler işlerini güçlü, sağlam bir esasa,
Sağlamlıkla mümkündür azmin tahakkuku; böyledir yasa.

Kuru kediotu dikenlerin savurdu arka toynakları,
Değişik yönlerden esti durmadan, bunaltıcı yaz rüzgârı.

Uçuyor kopardıkları toz bulutu koşarlarken peş peşe,
Bir duman sanki, dayanır yanan kıymıklardan çıkan ateşe.

Kuzey yeliyle tutuşmuş, yakıtın katkısı çakır dikeni,
Alevleri yüksek bir ateşin dumanı; şaşırır göreni.

Önüne katmış dışisin geçip gitti vahşi yaban aygırı,
Âdeti öne katmak, kaçınca dişi, terk edince çığırı.

Ortalayıp, kendilerin vurdular ırmağa ikisi birden,
Yardılar miskotuyla kaplanmış suları çıktılar nehirden.

Kıyısındaki sazlar tarafından çepeçevre kuşatılmış,
Gölgelendirir onu kırığı ve sağlamıyla bir çok kamış.

Hangisi benzeri hızda devemin; o mu, yabani öküz mü?
Yalnız koyduğu yavru pay edilmiş, pâyânı sürüye öncü.

Yavrusun yitirmiş burnu geriye yatık bu yaban sığırı,
Turu, iniltisi terk etmiyor kumlar arası sarp çığırı.

Yere serili ak yavrunun çekiştirir kalan uzuvların,
Boz renkli kurtlar ki bitmez yemeleri etlerini avların.

Bir gaflet anına rast getirip çullanmışlar üstüne yekten,
Hedefin şaşmaz ölüm okları, isabeti uzaktır şekten.

Geceledi sürgit yağan bir yağmurdan akıtarak damlalar,
Gözlerinden inen bu sicimler zemindeki otları ıslar.

Sürgit yağan yağmur ıslatır sırtını baştan kuyruğa kadar,
Bir gecede ki yıldızlarını örtüp gizlemekte bulutlar.

Sığır altına bir ağacın; yoldan uzak, dalları seyrek,
Kayan bir kum yığını üstünde, zira üstteki kumlar gevşek.

Karanlığın yüzünü parl parl parlatır, eyler nümâyân,
Beyaz bir sedef inci gibi; dağılmış, tutan ip koptuğundan.

Karanlık dağılıp da ortalık aydınlanınca en nihayet,
Bata çıka yere ayağı, erkenden etti yola azimet.

Saâid'deki sular arasında dolaştı şaşkın ve üzgün,
Üzerinde kaldı bu halet, tam yedi gece yedi gün.

Sonunda ümidin kesti yaşadığından, pörsüdü memesi,
Kurutamamıştı onu emzirmesi yahut süttten kesmesi,

Gaipten duyduğu insan sesleri korku saldı yüreğine,
İnsanlar büyük dert başına; zira gelirler süreğine.

Sabah ayrıldı korku içinde, sarmış kendini kuşku hâli,
Saniyor ya sağrısı yahut döşü olacak korku mahalli.

Yetişmekten ümit kesen avcılar peşleri sıra saldılar,
Belleri ince, tasmaları kupkuru eğitilmiş tazılar.

Yetiştiler arkasından öyle bir boynuz doğrulttu ki lâkin,
Her biri andırır Semher'in mızrağın; uzun, düzgün ve keskin.

Maksat savmak onları; Gördü ki geri püskürtemezse eğer,
Yaklaşmış demektir eceli, ellerinde ölmesi mukadder.

İçlerinden birini öldürdü ki Kesâb idi onun namı,
Al kanlara boyayıp cenk mahalline cansız serdi Sühâm'ı

Kuşlukta raks ediyorken parıldayan ışınları güneşin,
Seraptan elbiseler giyerken tepeler; bir hızla, ateşin,

Geri durmam, görürüm ihtiyacım o evsafa bir deveyle,
Diline dolardı bir kınayan eğer olmasaydı hal böyle.

Nevar, acaba bilmiyor muydu ki ben muktedirim daima,
Aşk bağının düğümünü hem bağlamağa hem de koparmağa.

Neresi olursa olsun terk ederim hoşnut değilsem eğer,
Kişiyi bir yere bağlar ancak, sıkı dostlar, candan gönüller.

Aksine bilmiyormuşsun bütün bu hakikatleri sen meğer,
Eğlencesi leziz, nedimleri hoş, geçirdim nice geceler.

Eğlenceler düzenler, ağzına bakılan olurdu her gece,
İyi şarap satan tüccara koşardım bayrağımı dikince.

Pahalıya alırım ziftli kırbalarda yılanmış şarabı,
İç iç bitmez, delinir de yayılır yere, yok haddi hesabı.

Berrak sabah şarabıyla alımlı cariyelerin necisi,
Çok dinledim o parmakların okşadığı uddan çıkan sesi.

İhtiyaç hissi baş gösterdi seher vakti horozlar ötmeden,
Başladım yuvarlamaya kadehleri, âlem uykuda iken.

Keremimle ısıttım rüzgarlı ve ayazlı nice sabahı,
Dizgini elinde kuzey rüzgârının, kabil değil ıslahı.

Himaye ettim kabilemi daim önde giden kısraklarla,
Bindiğim vakit kuşak yaptım kendime, onlardaki yularla.

Tozlu dumanlı bir dağın tepesine çıktım gözcülük için,
Yakınna düşer tozu, karşı dağlardaki mevzilerinin.

Bir elin geceye uzatıp güneş, gök kararınca nihayet,
Ve mahvından korkulan namahremi örtünce zulmet,

Ovaya indim kısrakla, boynu dik; uzun bir hurmaya benzer,
Püskülü az, alta daralır meyvesin devşirmeye gelenler.

Yükselttim onu devekuşu süreği esnasındaki hıza,
Isındı kasları, kemikleri hafifledi sonunda keza.

Buruş kırış oldu eğeri, boynu ise sırlıklam terden
Kaynayan ter ıslattı da köpüğü çıktı kolan ve kemerden.

Benziyor sanki, dikerek boynunu baş kaldırırken dizgine,
Ateşin hızla grupçak suya gelen yabancı güvercine.

Birbirine yabancı gurbet ehli dolu nice konak vardır,
Hediye ve bahşışı umulur, kınamasıysa tamam ardır.

Boyunları kalındır, tehdit ederler birbirlerini kinden,
Sanki her biri bir suret Bedî'deki sabit ayaklı cinden.

Boş sözlerini çürüttüm, haklı gördüğümü eyledim ikrar,
En uluları dahi bana karşı eyleyemedi iftihar.

Nice kumar devesini kesmeye çağırdım nedimlerimi,
Fal oklarıyla ki diğerine benzer her birinin biçimi.

Onlarla olur davetim kısır veya yavrulu deve için,
Derim: Bütün komşulara teker teker etini tevzi edin.

Konuk ve yakın komşu adına kim varsa onların tamamı,
Toprağı mümbit Tebale'ye inmiş gibi kıldılar ortamı.

Hanemin iplerine sığınır fakir ve zayıf düşmüş herkes,
Bir belâzede gibi; eprimiş esvabı kısa, kendisi bîkes.

Karşılıklı eserken rüzgârlar, karnı doyurulur fakirin,
Yetimleri de nasiplenir uzayan kollarından nehrin.

Biz var ya biz, bir araya gelse dahi bütün kabileler,
Eksik olmaz bizde, zor işleri üstlenmeye teşne kimseler.

Aşirete verir hakkımı her ne ise eksiksiz, pür onat,
Öfke solur zayi olunca hakkı, kendinden eder ferâgat.

Kerem sahibidir üstelik, hep ihsanda bulunur cömertçe,
Eli açık; övülesi ahlâkı tek kazancı ganimetçe.

Atalarının gelenek bıraktığı bir topluma mensuptur,
Zira her kavmin bir töresi, bir tane de lideri mevcuttur.

Leke bulaşmaz iffetlerine, işlerine karışmaz fesat,
Yalpalamaz akılları nefislerine uyup hiçbir saat.

Mülkûn sahibi yaratıcının taksimine kanaat eyle,
Zira bilen olarak güzel huyları o bölüştürdü böyle.

Emanetin kavimler arasında paylaştırıldığı lâhza,
Vermiş taksim edici en ziyadesini bizim payımıza.

Bir ev inşa etmiş bizim için; yüksektir çatısı, tavanı,
Oraya yükselir oymağın yetişkini ve taze civanı.

Tüm güçleriyle çalışırlar, bir sıkıntıya olursa duçar,
Savaşta cengâver, müzakere deyse hakemleridir onlar.

Civarlarına sığınmış komşular için ilkbahardır onlar,
Yanlarında melce bulur yılı uzamış azıksız kadınlar.

Kenetlenmişler açmasın diye aralarımı bir hasetçi,
Meyletmesin düşmana bir kimse ki sürçmelerine nöbetçi.⁸⁰

Sonuç:

Lebid b. Rabî'a el-Âmirî Necid bölgesinde bulunan Hevâzin kabilesinin yetiştirdiği, ünü kabilesini aşarak bütün Arap coğrafyasına yayılmış, klasik dönem Arap edebiyatı alanında okuyup yazarların ilk elde karşılaştıkları önemli bir kişiliktir. Arapların şaheser olarak niteledikleri ve Kâbe duvarına asarak münşidini onore ettikleri yedi şiirden (el-Mu'allakâtu's-seb' / Yedi Askı) biri kendisine aittir. Onun bir başka ayırt edici yönü, kendisinin anıtlar arasında yegâne Müslüman şair oluşudur.

Şairimiz altıncı yüzyılın ikinci yarısında dünyaya gelmiş, yüz seneyi aşan uzun bir ömrün ardından Muâviye'nin hilafete geliş dönemlerinde vefat etmiştir. Tahminen Hicret'in 9. yılında Müslüman olmuş, belli bir dönem müellefe-i kulüb tahsisatından yararlanmıştı.

A'şâ gibi şiiri maişet aracı kılmamış, sadece kabilesinin hizmetinde kullanılmıştır. Şiirlerinin büyük kısmı Câhiliye dönemine ait olup, Müslüman olduktan sonra nadiren şiir söylemiştir. Bunda Kur'an nazımının ve o nazım içindeki derin manaların ruhunda bıraktığı tesir ve hayranlık hissini de payı vardır. Hatta kendisine şiir yazması teklifini ileten Hz. Ömer'e karşı Bakara suresini yazıp göndermesi, bu ilâhî kelâmın kendisi üzerindeki tesirini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Câhiye dönemindeki şiirlerinde fahr, kavminin yaşadığı önemli günler (ey-yâm) ve vasf baskın karakterdedir. Teşbîb geri plandadır. Sadece dönemin şiir geleneğine riayeten bazı kasidelerinin girişinde üç beş beyitten ibaret olarak yer alır. *Divan*'ında hiciv seyrek. Kendisinin şairliğini ele veren asıl özelliği, üstün tasvir yeteneğidir. Doğa, mekan, hayvan vb. olgularla ilgili yapmış olduğu betimlemeler hakikaten üstün bir idrak ve sanat kudretini sembolize etmektedir.

Yiğit karakterli olup, gözünü budaktan, sözünü dudaktan sakınmayan bir cesarete ve ulaşılması güç bir sahavete sahiptir. Yoksulluk çektiği ömrünün son döneminde dahi ziyafet çekmekten geri durmamıştır. Yiğitliği, ahlâkı, cömertliği ve söz söyleme yeteneği ile Arap edebiyatının kalıcı figürlerinden olan Lebid'i entelektüel camianın dikkatine sunarken, kendisiyle ilgili bir kitap çalışmamızın devam ettiğini duyurmayı da ayrıca vazife telakki ediyoruz.